

Η ανάπτυξη της δημιουργικότητας και κριτικής σκέψης και τα οφέλη της μάθησης δια μέσου των τεχνών

Ιστορική αναδρομή

Ας ξεκινήσουμε με μια σύντομη ιστορική αναδρομή η οποία παρέχει ένα πλαίσιο για το πώς η εκπαίδευση στις τέχνες και τη σχεδιαστική έχουν εξελιχθεί, ιδιαίτερα στην Αγγλία και την Ευρώπη.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 στην Αγγλία ενσωματώθηκαν οι τέχνες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (ΤΕ). Μέχρι αυτή την περίοδο η εκπαίδευση στις τέχνες γινόταν εκτός πανεπιστημίων από μικρά ανεξάρτητα κολέγια. Η κυρίαρχη μορφή της διδασκαλίας ακολουθούσε τα παραδοσιακά στερεότυπα, δηλαδή το μοντέλο μάθησης στηριζόταν στο δίδυμο σχήμα ειδήμονα και του μαθητευόμενου (master – apprentice). Αυτό το μοντέλο μάθησης έχει τις ρίζες του στον μεσαίωνα και άλλαξε ελάχιστα κατά τη διάρκεια του 18^ο και 19^ο αιώνα.

Τον 18ο αιώνα ο τρόπος μάθησης των τεχνών βασιζόταν στον επίπονο και λεπτομερή σχεδιασμό ενός αντικειμένου για περίπου 30 ώρες την εβδομάδα, και οι καλοί μαθητές είχαν τη δυνατότητα να προχωρήσουν περαιτέρω με το σχέδιο ενός ανθρώπινου μοντέλου. Αυτή ήταν η συνήθης πρακτική και συμπληρωνόταν με σποραδικές διαλέξεις από καθηγητές ή άλλους επισκέπτες.

Μετά τον 19ο αιώνα άρχισε να καθιερώνεται η άποψη ότι η εκπαίδευση στις τέχνες ήταν ένα κοινωνικό ζήτημα που απαιτεί έναν ευρύτερο προβληματισμό πέρα από αυτόν που πρόσφεραν οι δάσκαλοι-ειδήμονες του παρελθόντος. Ο χρόνος ήταν ώριμος για την ανάπτυξη ενός συστήματος διδασκαλίας στις τέχνες που να βασίζεται όχι μόνο στο να δείχνεται στο μαθητή μια σειρά από τεχνικές για διάφορες αναπαραστάσεις. Επίσης, υπήρξε μια προσπάθεια να ιδρυθούν σχολεία τέχνης και σχεδιαστικής κοντά σε εργοστάσια με την προσδοκία πως οι τέχνες έχουν να συνεισφέρουν κάτι στη βιομηχανική ανάπτυξη. Το περιεχόμενο της διδακτέας ύλης αποτελείτο από εξάσκηση στην αναπαραγωγή έργων από την αρχαιότητα και το μεσαίωνα.

Αυτό που τελικά επικράτησε εκείνη την περίοδο ήταν ένας κεντρικός έλεγχος στην εκπαίδευση, με τακτικές εξετάσεις και αξιολογήσεις. Οι σπουδές τέχνης και σχεδίου εστιάζονταν αποκλειστικά στη ζωγραφική, και οι μέθοδοι διδασκαλίας στηρίζονταν αποκλειστικά στο έργο του δασκάλου. Το σύστημα αυτό οδήγησε στο να χάνετε πολύς χρόνος σε εξετάσεις που κυριαρχούσαν στη διδασκαλία. Η ατμόσφαιρα στα κολέγια ήταν όπως οι τάξεις του δημοτικού. Κατά την είσοδο τους στις αίθουσες οι μαθητές πήγαιναν κατ' ευθείαν στις θέσεις τους, ζωγράφιζαν για ώρες και δεν μιλούσαν. Ο δάσκαλος έβλεπε τους μαθητές έναν – έναν. Δεν υπήρχε συλλογική συζήτηση. Οι μαθητές δεν είχαν τη δυνατότητα να μιλήσουν, να μετακινηθούν ή να αγγίξουν τα μοντέλα που ζωγράφιζαν. Με τον καιρό άρχισαν οι πρώτες αντιδράσεις ότι αυτή η μέθοδος διδασκαλίας ήταν πολύ μηχανική.

Στις αρχές του εικοστού αιώνα άρχισε να διαμορφώνεται μία διάκριση ανάμεσα στη διδασκαλία των τεχνών για την εξυπηρέτηση των βιομηχανιών και στη μάθηση των τεχνών με σκοπό την ενθάρρυνση της δημιουργικότητας.

Στην περίοδο μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ξεκίνησαν οι προσπάθειες για ένα εθνικό σύστημα εκπαίδευσης αλλά η εκπαίδευση στις τέχνες παρέμεινε περιφερειακή κυρίως λόγω της ευρύτερης έμφασης στην αντιμετώπιση των προκλήσεων για τη δημιουργία του εθνικού συστήματος εκπαίδευσης, αλλά και λόγω της μεγαλύτερης αξίας που δινόταν σε άλλα ακαδημαϊκά μαθήματα σε σχέση με την τέχνη. Αυτά είναι τα επαναλαμβανόμενα ζητήματα για την εν λόγω περίοδο.

Δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι η εμφάνιση του στούντιο ως χώρου μάθησης, άλλαξε με κάποιο τρόπο τις παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας, ή ότι η παραδοχή από το 1938 ότι υπάρχουν διαφορετικά στυλ μάθησης, έφερε κάποια ριζική επανεξέταση των μεθόδων διδασκαλίας. Το

μοντέλο ειδήμονας - μαθητευόμενος παρέμεινε στη διδασκαλία και τη μάθηση σε θέματα τέχνης.

Όταν τα κολέγια ενσωματώθηκαν στην ΤΕ στη δεκαετία του 1970, αυτό που ακολούθησε ήταν η διάρθρωση των προγραμμάτων σπουδών, η εισαγωγή διαφόρων άλλων θεωρητικών θεμάτων (για παράδειγμα η ιστορία της τέχνης), η αύξηση των πανεπιστημιακών μαθημάτων που εμπíπτουν κάτω από την ομπρέλα της τέχνης και του design γενικά, η ευρεία χρήση των χώρων studio και η γραπτή διατριβή. Αλλά πάλι δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι η διδασκαλία είχε αλλάξει προς το καλύτερο.

Η πρώτη σημαντική κριτική στη διδασκαλία της τέχνης και του design εμφανίστηκε σε άρθρο που γράφτηκε το 1986 από τον Call Swann με τον τίτλο «Η Nellie είναι νεκρή» (Nellie is dead). Ο συγγραφέας επέκρινε τις παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας που βασίστηκαν σε μεγάλο βαθμό σε έναν-προς-έναν μαθήματα (η προσέγγιση master – μαθητευόμενος) που γινόταν μεταξύ του δασκάλου (ειδήμονα, εμπειρογνώμονα) και του μαθητή. Το να διδάσκει κάποιος με αυτό το στυλ δεν βοηθά την πνευματική ανάπτυξη των μαθητών. Ο Swann επίσης επέπληξε την καθιερωμένη παράδοση της τέχνης και του σχεδιασμού μαθημάτων που βασίζεται στον καθορισμό ενός προβλήματος και ακολουθείται μετά μια μακρά περίοδος ατομικής διδασκαλίας ενώ το έργο είναι σε εξέλιξη, και στο τέλος γίνεται μία κριτική της εργασίας από μια ομάδα εμπειρογνομώνων.

Προσπάθεια για την εισαγωγή προτύπων

Δεν υπάρχει κοινά αποδεκτό πλαίσιο στην ΤΕ για το πώς πρέπει να διδαχθούν οι τέχνες και ο σχεδιασμός και τι πρέπει να διδαχθεί. Υπάρχουν πολλές συζητήσεις και συγκρούσεις, υπάρχουν ιστορικές παραδόσεις, υπάρχουν διαφορετικές προσδοκίες, αλλά μια συνολική συμφωνία, από όσο ξέρουμε, δεν έχει επιτευχθεί.

Ένα έγγραφο που παρέχει ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές και μια βάση κοινής δράσης, είναι το «Benchmark Statement for Art and Design, 2008» (Σημείο αναφοράς για τις Τέχνες και τη Σχεδιαστική), που αναπτύχθηκε από την Υπηρεσία Διασφάλισης Ποιότητας για την Ανώτατη Εκπαίδευση στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Ο πρόλογος του εγγράφου λέει τα εξής: "...Το έγγραφο αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί για διάφορους σκοπούς. Κατά κύριο λόγο είναι μια σημαντική εξωτερική πηγή αναφοράς για τα ιδρύματα ΤΕ και για τα νέα προγράμματα που σχεδιάζονται και αναπτύσσονται στο σχετικό γνωστικό αντικείμενο. Παρέχει γενικές κατευθύνσεις για την άρθρωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων που συνδέονται με προγράμματα τεχνών, αλλά δεν είναι μια προδιαγραφή ενός λεπτομερούς προγράμματος σπουδών στο αντικείμενο... Παρέχει στήριξη σε ιδρύματα ΤΕ για την επίτευξη της εσωτερικής διασφάλισης ποιότητας. Επιτρέπει τα μαθησιακά αποτελέσματα που καθορίζονται για ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα να αναθεωρούνται και να αξιολογούνται βάσει συμφωνημένων γενικών προσδοκιών σχετικά με τα πρότυπα..."

Ας επικεντρωθούμε σε ορισμένα σημεία του εγγράφου αυτού:

"...Συνήθως τα εκπαιδευτικά προγράμματα στις τέχνες και τη σχεδιαστική τονίζουν τη φαντασία, τη δημιουργικότητα και διάφορες δεξιότητες... Η εμπειρία των φοιτητών – που σπουδάζουν τέχνες - περιλαμβάνει επικέντρωση σε ένα συγκεκριμένο θέμα και γενικές γνώσεις, ιδιότητες και ικανότητες σχετικές με το θέμα. Η μάθηση στις τέχνες και το σχεδιασμό διεγείρει την δημιουργική προσέγγιση, αναπτύσσει ικανότητες και ενθαρρύνει την απόκτηση ανεξάρτητης κρίσης και κριτικής αυτογνωσίας..."

"...Νέες προσεγγίσεις στη μάθηση και στη μορφή του μαθησιακού περιβάλλοντος έχουν αναπτυχθεί, τόσο για την αντιμετώπιση των αυξημένων επιπέδων συμμετοχής στην ΤΕ, και στην εξέλιξη της διδασκαλίας, μάθησης και στις αξιολογήσεις. Η ανεξάρτητη μαθησιακή δράση, και ομαδική μάθηση θεωρούνται πολύτιμα συστατικά της μαθησιακής εμπειρίας των φοιτητών. Οι εξελίξεις αυτές έχουν επηρεαστεί από την μεταβαλλόμενη φύση των κλάδων και την δημιουργία

νέων κλάδων στις τέχνες που δημιουργούν συνέργειες και εναλλακτικούς τρόπους πρακτικής."

«Η μελέτη της τέχνης και του design ως ακαδημαϊκή και πνευματική άσκηση αναπτύσσει μια σειρά από γνωστικές ικανότητες που σχετίζονται με την αισθητική, την ηθική, την κοινωνία και την ανθρώπινη εμπειρία. Η ικανότητα απεικόνισης του κόσμου από διαφορετικές οπτικές γωνίες δεν έχει μόνο εγγενή αξία ως προσωπική δεξιότητα, αλλά είναι επίσης ένα σημαντικό κομμάτι της ανθρώπινης κατάστασης. Η συμμετοχή στη μελέτη της τέχνης και του design είναι μια δέσμευση για τη βελτίωση της ποιότητας της πολιτιστικής εμπειρίας των άλλων. Η εκδήλωση αυτών των βασικών ανθρώπινων ικανοτήτων εκδηλώνονται πάντα μέσα από την παραγωγή έργων, συχνά για την πολιτιστική κατανάλωση. Η μελέτη της τέχνης και του σχεδιασμού προσφέρει μια επαγγελματική διέξοδο για τη δημιουργική προσπάθεια. Σε έναν κόσμο που γίνεται όλο και πολιτιστικά πιο περίπλοκος και απαιτεί περισσότερη καινοτομία, οι γνωστικές ικανότητες και πρακτικές δεξιότητες των καλλιτεχνών και σχεδιαστών έχουν αυξανόμενη ζήτηση."

«Η μάθηση στην τέχνη και το σχεδιασμό αναπτύσσει: την ικανότητα δημιουργικότητας, μια αισθητική ευαισθησία, την πνευματική έρευνα, δεξιότητες στην ομαδική εργασία, την εκτίμηση της διαφορετικότητας, τη δυνατότητα διεξαγωγής έρευνας με ποικιλία τρόπων, τον προβληματισμό, την ανάπτυξη, και την ικανότητα για ανεξάρτητη εργασία..."

"...Ο ρόλος της φαντασίας στη δημιουργική διαδικασία είναι σημαντικός για την ανάπτυξη ικανοτήτων, για την παρατήρηση, για την απεικόνιση, για τον εντοπισμό και την επίλυση προβλημάτων, και στη λήψη κρίσιμων αποφάσεων και στοχασμού. Οι συγκλίνουσες μορφές σκέψης, που περιλαμβάνουν τις ορθολογικές και αναλυτικές ικανότητες που αναπτύσσονται μέσα από την μάθηση των τεχνών, δεν προωθούν μόνο δεξιότητες στο ρεπερτόριο που χρησιμοποιούν οι καλλιτέχνες και σχεδιαστές. Επίσης προωθούν τη δημιουργία εναλλακτικών λύσεων. Η έννοια του τι είναι «σωστό» δίνει τη θέση της σε ευρύτερα θέματα αξίας. Αυτό είναι χαρακτηριστικό της δημιουργικής διαδικασίας..."

Η εκπαίδευση στις τέχνες δια μέσου της οικονομίας της γνώσης

Η σύγχρονη πρόκληση για τον τρόπο που διδάσκονται οι τέχνες πηγάζει από τις αλλαγές στην ΤΕ λόγω των προσδοκιών και των πιέσεων για την ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών που καλύπτουν το σύνολο των ικανοτήτων που οι απόφοιτοι πρέπει να έχουν για να πετύχουν επαγγελματικά μέσα στην παγκόσμια οικονομία της γνώσης. Υπάρχει συναίνεση για τον προσδιορισμό των ικανοτήτων αυτών και την πρόγνωση των δεξιοτήτων που απαιτούνται από τους αποφοίτους της ΤΕ.

Δεδομένου ότι τα πανεπιστήμια γενικά καλούνται να μεριμνήσουν για την παροχή των δεξιοτήτων και γνώσεων που απαιτούνται για να πετύχουν οι απόφοιτοι στην οικονομία της γνώσης, αναπόφευκτα η εκπαίδευση στις τέχνες δέχεται και αυτή πιέσεις. Βρίσκεται αντιμέτωπη με τις πολυπλοκότητες σύγχρονων προκλήσεων. Μία από αυτές τις προκλήσεις περιλαμβάνει αυτό που ο Kirschenmann (2001) περιγράφει ως ο «ηλεκτρονικός Προμηθέας». Το χαρακτηριστικό του «ηλεκτρονικού Προμηθέα» για την εκπαίδευση στις τέχνες είναι ότι η οπτική πληροφορία μπορεί να τροποποιηθεί εκτενώς και έτσι επιδρά πάνω σε αυτό που γίνεται αντιληπτό ή βιώνεται. Υπάρχει η ανάγκη να συμπεριλάβει η μάθηση στις τέχνες νέες μορφές οπτικής επικοινωνίας και ικανότητες που ανταποκρίνονται σε ψηφιακούς τομείς.

Εκτός από τις πιέσεις από πάνω, δηλαδή ο ρόλος της ΤΕ στην προετοιμασία των αποφοίτων για την οικονομία της γνώσης, υπάρχουν και πιέσεις από κάτω με τη μορφή της σημερινής γενιάς των μαθητών. Πολλοί από αυτούς έχουν περισσότερες γνώσεις με ηλεκτρονικούς υπολογιστές από τους καθηγητές τους που εκπαιδεύτηκαν στον προ-ψηφιακό κόσμο και χρόνο. Η χρήση του ίντερνετ, συμπεριλαμβανομένου του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, blogs, Twitter, Facebook, και η σύνδεση με εικονικούς κόσμους, καθώς και η ευρεία χρήση των κινητών συσκευών όπως τα iPods και iPhones, είναι ένα κοινό χαρακτηριστικό ανάμεσα στη σημερινή γενιά των μαθητών.

Η μορφή που αυτή η συζήτηση έχει πάρει τα τελευταία χρόνια, φέρνει στο προσκήνιο θέματα που επικεντρώνονται στο τι είναι η τέχνη και τι είναι ο σχεδιαστής στο πλαίσιο της οικονομίας της γνώσης, και αναπόφευκτα αυτή η συζήτηση έχει ως στόχο να ενημερώσει τη δομή και μορφή της μάθησης στις τέχνες.

Η έννοια της σύνθεσης πληροφοριών από διάφορες πηγές εξελισσόμενης διεπιστημονικής γνώσης μέσα σε συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες εργασίας, σε συνδυασμό με την επαγγελματική τεχνογνωσία και την εμπειρία προκειμένου να βγάλουν ένα αποτέλεσμα, είναι το σημαντικότερο θέμα που προκύπτει από τη σημερινή συζήτηση για την εκπαίδευση στις τέχνες.

Αυτό που πρέπει να γνωρίζουν όσοι ασχολούνται με τις τέχνες είναι ότι η δημιουργία ενός καλλιτεχνικού αντικειμένου είναι ένα μικρό μέρος της διαδικασίας. Στην κατηγορία των απαραίτητων γνώσεων και δεξιοτήτων περιλαμβάνονται και δεξιότητες για την κατανόηση των ανθρώπων και την ικανότητα εργασίας σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Δεδομένου ότι κανείς μόνος του δεν μπορεί να αποκτήσει όλες τις γνώσεις και δεξιότητες που χρειάζονται, είναι απαραίτητο ο απόφοιτος να χρησιμοποιήσει την εμπειρογνωμοσύνη χωρίς να είναι ειδικός. Τα διανοητικά εργαλεία της οικονομίας της γνώσης είναι τα εργαλεία της επιστημονικής έρευνας. Η διάκριση μεταξύ πράξης και γνώσης δεν ισχύει καθώς πρέπει ο απόφοιτος να γνωρίζει και τα δύο.

«...Δεδομένης της πολυπλοκότητας και του περίπλοκου χαρακτήρα του καλλιτεχνικού έργου, χρειαζόμαστε ένα νέο πρότυπο για την εκπαίδευση... πολλά από τα έργα των τεχνών σήμερα απαιτούν πολύπλοκα συστήματα επεξεργασίας...» (Friedman, 2001).

Με βάση το ότι οι απόφοιτοι της ΤΕ χρειάζονται ένα νέο σύνολο ικανοτήτων για την αντιμετώπιση του εικοστού πρώτου αιώνα και της παγκοσμιοποίησης των πληροφοριών, η Vining (2007) έκανε μια κριτική των πανεπιστημίων που δεν επιτρέπουν στους μαθητές να «προσαρμόσουν» τα προγράμματα σπουδών τους. Κατά την άποψή της, τα νέα προγράμματα σπουδών στις τέχνες θα πρέπει να είναι αποκεντρωμένα, και να επιτρέπουν στο μαθητή αυτο-οργάνωση και επιλογή. Θα πρέπει να είναι «trans-time» (διαχρονικά) και «trans-media» (περιλαμβάνουν πολλά μέσα). Τα προγράμματα σπουδών θα πρέπει να παρέχουν ευέλικτη συνεχή μάθηση. Θα πρέπει να συνδέονται με διαφορετικά τμήματα και κλάδους συμπεριλαμβανόμενης και της βιομηχανίας γενικά. Τα προγράμματα σπουδών θα πρέπει να προωθούν τη συνεχή μάθηση (πώς να μαθαίνουν, όχι τι πρέπει να μάθουν), θα πρέπει να είναι υβριδικά (ομάδα διδασκαλίας, ο δάσκαλος ως διαμεσολαβητής της γνώσης).

Σε απάντηση στις απαιτήσεις που έχουν τα σύγχρονα περιβάλλοντα εργασίας που γίνονται όλο και πιο περίπλοκα και απρόβλεπτα, ο Herriot (2004) προσδιορίζει τους τομείς των σπουδών που πρέπει να συμπεριληφθούν στην εκπαίδευση των τεχνών. Πρέπει να περιλαμβάνουν ψυχολογία, την ανθρώπινη αλληλεπίδραση, την επίλυση προβλημάτων, τη στρατηγική σκέψη, την ανάλυση περιεχομένου, την ανθρωπολογία, την κοινωνιολογία, τη γλωσσολογία, τη σημειωτική, το μάρκετινγκ, κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, τη μελέτη της τέχνης, της λογοτεχνίας, την ηθική, τη θρησκεία, τη φιλοσοφία και την αισθητική.

Αυτές οι εκκλήσεις να διευρυνθεί το φάσμα των απαιτούμενων γνώσεων και δεξιοτήτων, σε αντίθεση με την παροχή εκπαίδευσης στις τέχνες για στενά πλαίσια εργασίας - όπως παραδοσιακά γίνονταν - πηγάζουν από τις προσπάθειες οι τέχνες να αντικατοπτρίζουν τις σύγχρονες πραγματικότητες στο χώρο εργασίας στο πλαίσιο της οικονομίας της γνώσης. Αν και αυτό δεν μας λέει πολλά για τις ιδανικότερες μορφές μάθησης και διδασκαλίας, μπορούμε να υποθέσουμε πως η παράδοση της ανθρωπολογίας, της κοινωνιολογίας, της γλωσσολογίας και της σημειωτικής είναι απίθανο να συμβεί μέσα σε ένα σύστημα διδασκαλίας με τρόπο ειδήμονας-μαθητής.

Τα οφέλη της εκπαίδευσης στις τέχνες

Η μάθηση των τεχνών είναι ένα αποτελεσματικό μέσο για την επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων

του αναλυτικού προγράμματος στο σύνολό του. Το επιχείρημα αυτό μπορεί να υποδιαιρευθεί σε δύο κύριους λόγους. Μια σχολή σκέψης υποστηρίζει ότι η εμπειρία των τεχνών μπορεί να οδηγήσει στην κοινωνική, ψυχολογική και σωματική ανάπτυξη των μαθητών ως άτομων. Ο μαθητής που εκτίθεται στις τέχνες στο σχολείο έχει τη δυνατότητα να γίνει πιο δημιουργικός, πιο ευφάνταστος, πιο εκφραστικός, και μπορεί να αναπτύξει αυτοπεποίθηση. Μια άλλη σχολή σκέψης ασχολείται περισσότερο με τις δυνατότητες των τεχνών ως παιδαγωγικά εργαλεία για την διδασκαλία άλλων ακαδημαϊκών θεμάτων. Οι τρόποι διδασκαλίας των διαφόρων τεχνών, μεμονωμένα ή σε συνδυασμό, μπορούν να βοηθήσουν στη διδασκαλία της αριθμητικής, στις κοινωνικές επιστήμες και τη λογοτεχνία.

Στην Αγγλία, ο εκπαιδευτικός στόχος της τέχνης στα πρώτα στάδια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, είναι η ανάπτυξη των ικανοτήτων για έρευνα, για ανάλυση, για αξιολόγηση αποτελεσμάτων, και για ενημερωμένες επιλογές σχετικά με τα μέσα ενημέρωσης, τις τεχνικές και τις διαδικασίες δημιουργίας.

Σε μια έκθεση που συντάχθηκε από την Qualifications and Curriculum Authority οι ενδεχόμενες θετικές επιπτώσεις στην εκμάθηση περιλαμβάνουν:

- α) την ενθάρρυνση της αυτο-κατευθυνόμενης μάθησης,
- β) την προώθηση της πολυπλοκότητας στη μαθησιακή εμπειρία,
- γ) την επίτευξη υψηλότερων επιπέδων μάθησης, και
- δ) αύξηση στα κίνητρα για περαιτέρω μάθηση.

Αρκετοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι λόγω των μαθησιακών πλεονεκτημάτων εκπαίδευσης που προσφέρουν οι τέχνες, πρέπει να γίνουν ένα βασικό μέρος της μαθησιακής εμπειρίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Για την υποστήριξη αυτών των ισχυρισμών, η έκθεση παρέχει στοιχεία για τη σύγκριση των επιδόσεων δύο διαφορετικών ομάδων μαθητών στις τελευταίες τάξεις δευτεροβάθμιας μάθησης. Η πρώτη ομάδα ανέλαβε περισσότερα μαθήματα τέχνης και σε σύγκριση με την δεύτερη ομάδα, και επέδειξε βελτιωμένη απόδοση σε διάφορα θέματα, όπως οι γλώσσες, η ανάγνωση, η ιστορία και η γεωγραφία. Ωστόσο, οι ερευνητές προειδοποιούν ότι δεν μπορεί να υπάρχει μια προφανής αιτία μεταξύ των βελτιωμένων επιδόσεων και τα μαθήματα τέχνης. Η σύνδεση μπορεί απλά να αποδοθεί στο γεγονός ότι οι καλοί μαθητές τείνουν να αποδίδουν καλά ανεξάρτητα από τα θέματα που μελετούν.

Ο Eisner (1999) επικεντρώθηκε σε μελέτες όπου θα μπορούσαν να εκτιμηθούν τα δεδομένα και οι επιστημονικές μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν, και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχουν σαφείς αποδείξεις για τη μεταφορά και την αύξηση στα επίτευγμα που να οφείλονται στις τέχνες. Ωστόσο, υποστηρίζει πως υπάρχουν κάποιες ενδείξεις βελτίωσης, δηλαδή οι μαθητές που απέδωσαν καλά στις τέχνες ήταν καλοί και σε άλλα μαθήματα.

Οι Lee και Breitenberg (2010) υποστηρίζουν ότι οι νέοι μαθητές του σήμερα είναι η πρώτη γενιά που γεννήθηκε στην ψηφιακή εποχή. Η εκμάθηση με παραδοσιακούς τρόπους περιορίζεται κυρίως στις τάξεις, όμως υπάρχουν πολυδιάστατοι τρόποι μάθησης που δεν περιορίζονται από το χρόνο ή τον τόπο. Η μάθηση δεν σταματά μέσα στην τάξη. Περιλαμβάνει τη συναρμολόγηση και την ομαδοποίηση πληροφοριών από διάφορα μέσα μαζικής ενημέρωσης, από εικόνες και ήχο, στο σταθμό, στο πάρκο, στο καφενείο. Οι καινούργιοι διδακτικοί μέθοδοι πρέπει να αναγνωρίσουν πως οι μαθητές είναι ενεργοί έξω από την τάξη του σχολείου.

Η αλλαγή στον τρόπο που οι μαθητές μαθαίνουν αλλάζει την μορφή της διδασκαλίας των τεχνών από παραδοσιακούς τρόπους (όπως η διάλεξη), στην ανάπτυξη της κατανόησης για το πώς να χρησιμοποιούν καλύτερα διάφορα ψηφιακά μέσα και ηλεκτρονικά δίκτυα επικοινωνίας σε οποιοδήποτε χώρο (Delacruz, 2009).

Τα οφέλη από την σπουδή των τεχνών δεν περιορίζεται πλέον στην πνευματική κατανόηση του

έργου και της επιρροής του Ιμπρεσιονισμού ή του Bauhaus. Χρησιμοποιώντας ως όχημα την δυνατότητα που προσφέρουν οι τέχνες για νέες και συναρπαστικές δυνατότητες μάθησης, οι μέθοδοι αυτοί μπορούν να μεταφερθούν σε άλλα εκπαιδευτικά πλαίσια (όπως στον επαγγελματικό χώρο) για την προώθηση δεξιοτήτων μάθησης υψηλής τάξης.

Η δική μου εμπειρία

Είχα την πρώτη μου εμπειρία διδασκαλίας ως μεταπτυχιακός φοιτητής στο Πανεπιστήμιο του Δυτικού Σύνδνεϋ στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Μου ζητήθηκε να διδάξω σε προπτυχιακούς φοιτητές τυπογραφία. Ετοιμάστηκα συστηματικά και σε βάθος. Κατά τη διάρκεια των μαθημάτων αν κάποιος φοιτητής έκανε μια ερώτηση, είχα πάντα την απάντηση. Μια μέρα ο επιβλέπων καθηγητής ζήτησε να δει τις σημειώσεις μου. Περήφανα του τις έδειξα. Η αντιδρασή του ήταν «Μην μαςάς την τροφή τους. Ζητησέ τους να πάνε στη βιβλιοθήκη και να κάνουν έρευνα». Αυτό ήταν το πρώτο μου μάθημα ως δάσκαλος.

Αργότερα είχα μια δουλειά μερικής απασχόλησης σε ένα τεχνικό κολέγιο. Οι μαθητές είχαν πολύ όρεξη να μάθουν αλλά δεν είχαν βασικά πράγματα όπως κομπούτερς. Το κολέγιο αυτό βρίσκεται σε ένα κοινωνικά φτωχό προάστιο του Σύνδνεϋ. Οι μαθητές αντιλαμβάνονταν την εκπαίδευση ως έναν τρόπο για να ξεφύγουν από τη φτώχεια τους. Μετά από έξι μήνες μου προσφέρθηκε μια θέση μόνιμης εργασίας σε ένα ιδιωτικό πανεπιστήμιο και αποφάσισα να την δεχτώ. Οι μαθητές που άφησα πίσω μου είχαν δάκρυα στα μάτια τους. Τότε κατάλαβα ότι είναι σημαντικό αυτό που οι μαθητές φέρνουν στην εκπαιδευτική εμπειρία και η προσεγγισή τους, το πως θεωρούν τη μάθηση. Αυτό ήταν το δεύτερο μαθημά μου ως δάσκαλος.

Στο ιδιωτικό πανεπιστήμιο είχα μια πολυπολιτισμική ομάδα μαθητών: Αυστραλοί, Ινδονήσιοι, Κορεάτες, Ιάπωνες και Έλληνες. Οι μαθητές από την Ασία εργάζονταν σκληρά αλλά δεν τους άρεσε η ανεξάρτητη μάθηση. Πάντα περίμεναν συγκεκριμένες οδηγίες, ακόμα και διαταγές. Οι Αυστραλοί ήταν το αντίθετο, έπαιρναν πρωτοβουλίες, διερευνούσαν και έσπρωχναν τα όρια, δεν τους φόβιζε ο πειραματισμός. Σύντομα συνειδητοποίησα ότι υπάρχουν πολιτιστικές διαφορές στο πώς οι μαθητές προσεγγίζουν τη μάθηση. Αυτό ήταν το τρίτο μου μάθημά ως δάσκαλος.

Στην Αγγλία είχα μια μικτή ομάδα φοιτητών από άποψη δυνατοτήτων. Μερικοί ήταν εξαιρετικοί και θέλανε να μάθουν, ενώ άλλοι απλά δεν είχαν την ικανότητα να μάθουν σε πανεπιστημιακό επίπεδο. Οι τελευταίοι μπήκαν στο πανεπιστήμιο λόγω της πολιτικής της κυβέρνησης που αποσκοπούσε στη διεύρυνση της συμμετοχής στην ΤΕ. Ο καθένας θα μπορούσε να αποκτήσει πανεπιστημιακό πτυχίο. Μερικοί επωφελήθηκαν από το πτυχίο τους μετά την αποφοίτησή τους και άλλοι πήγαν προς διαφορετική επαγγελματική κατεύθυνση. Δεν θα γίνονταν όλοι οι μαθητές καλλιτέχνες και σχεδιαστές. Αυτό ήταν το τέταρτο μου μάθημά ως δάσκαλος.

Στη Μέση Ανατολή οι μαθητές ήταν πάλι από διαφορετικά μέρη αλλά ακολουθούσαν το ασιατικό στυλ μάθησης. «Πες μου τι να κάνω και θα το κάνω, αλλά μη μου ζητάς να σκεφτώ από μόνος μου». Έπρεπε να επινοήσω στρατηγικές που θα τους ενθάρρυναν να γίνουν ανεξάρτητοι μαθητές. Κατάλαβα πως για να γίνω καλύτερος δάσκαλος έπρεπε να προσαρμόζω ανάλογα τον τρόπο διδασκαλίας μου, και αυτό ήταν το πέμπτο μου μάθημα ως δάσκαλος.

Εδώ στην Κύπρο είμαι προβληματισμένος από τη γενική έλλειψη περιέργειας και προσπάθειας που συχνά βλέπω στους φοιτητές μου. Παρατήρησα μία γενική έλλειψη ανάγνωσης βιβλίων. Ο φοιτητής αν δεν είναι στην τηλεόραση και αν δεν μπορεί να βρεθεί στο Διαδίκτυο, τότε δεν θα κάνει μία παραπάνω προσπάθεια να το βρεί. Η πλειοψηφία των φοιτητών μου δεν γνωρίζει πού είναι η πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη. Οι φοιτητές μου ακολουθούν αποκλειστικά μία ψηφιακή διατροφή ως προς την απόκτηση πληροφοριών, αλλά η εύκολη πρόσβαση στις πληροφορίες δεν ενθαρρύνει τη μάθηση. Και ποιά η αξία αυτών των πληροφοριών; Από την πλευρά των καθηγητών, υπάρχει μια γενική τάση για αξιολογήσεις με εξετάσεις για τα πάντα. Αυτό όμως είναι ακατάλληλο για την διδασκαλία των τεχνών. Έτσι έχω στραφεί πίσω στα βασικά από άποψη διδασκαλίας, και συχνά

κάνω τις εξής ερωτήσεις στους μαθητές μου:

- 1) Ποια είναι η γνώμη σας για...; (Πολλοί μαθητές δεν σκέφτονται τίποτα.)
- 2) Γιατί το λες αυτό; (Πολλοί δεν ξέρουν γιατί νομίζουν κάτι.)
- 3) Πώς το ξέρεις αυτό; (Συχνά επειδή το βρήκαν στο Διαδύκτιο.)
- 4) Μπορείτε να μου πείτε περισσότερα; (Όχι μέχρι να γίνει αναζήτηση στο Google.)
- 5) Ποιές ερωτήσεις έχεις ακόμα; (Συχνά δεν έχουν καμία. Για να υπάρχει κάποιο ερώτημα, η προϋπόθεση είναι η σκέψη και η ανάλυση.)

Η εκπαίδευση στις τέχνες προσφέρει το τέλειο πλαίσιο για να αναπτυχθούν δεξιότητες που μπορούν να μεταφερθούν σε άλλα πλαίσια. Για παράδειγμα:

1. Οι μαθησιακές δραστηριότητες που βασίζονται σε διανοητικές προκλήσεις, ανταποκρίνονται στις εργασίες των επαγγελματιών στην πράξη. Η μάθηση ανεβαίνει αρκετά επίπεδα όταν ζητάμε από τους μαθητές να εργαστούν ενεργά με αφηρημένες έννοιες μέσα σε ένα πραγματικό και κοινωνικό πλαίσιο.
2. Οι μαθησιακές προκλήσεις που δεν μπορούν να λυθούν εύκολα με την εφαρμογή μίας υφιστάμενης λύσης, απαιτούν δραστηριότητες που προσπαθούν να προσδιορίσουν το απροσδιόριστο και ανοίγουν πολλαπλές ερμηνείες, απαιτώντας από τους μαθητές να εντοπίζουν οι ίδιοι τις λύσεις που απαιτούνται για να ολοκληρωθεί το έργο.
3. Μαθησιακά προβλήματα δεν μπορούν να λυθούν μέσα σε λίγα λεπτά ή ακόμα και ώρες. Χρειάζονται συνεχείς δραστηριότητες και έρευνα, περιλαμβάνουν πολύπλοκες διαδικασίες που πρέπει να διερευνηθούν από τους μαθητές κατά τη διάρκεια μιας παρατεταμένης χρονικής περιόδου. Απαιτούν σημαντική επένδυση σε χρόνο και πνευματική προσπάθεια.
4. Οι σωστές μαθησιακές δραστηριότητες δίνουν την ευκαιρία στους μαθητές να εξετάσουν την εργασία τους μέσα από μια ποικιλία θεωρητικών και πρακτικών προοπτικών, χρησιμοποιώντας μια ποικιλία εργαλείων, και απαιτεί από τους μαθητές να διακρίνουν τις σχετικές από τις άσχετες πληροφορίες κατά τη διαδικασία της μάθησης.
5. Η επιτυχία δεν είναι συνήθως εφικτή από ένα μεμονωμένο μαθητή που εργάζεται μόνος του. Δραστηριότητες που απαιτούν συνεργασία ανταποκρίνονται στον πραγματικό επαγγελματικό κόσμο, στη ζωή.
- 6 . Η συνάφεια δεν περιορίζεται σε ένα μόνο τομέα ή εξειδίκευση στο γνωστικό αντικείμενο ή θέμα. Οι σωστές μαθησιακές δραστηριότητες έχουν συνέπειες που εκτείνονται πέρα από ένα συγκεκριμένο επιστημονικό κλάδο, ενθαρρύνοντας τους μαθητές να υιοθετήσουν διαφορετικούς ρόλους και να σκέφτονται με διεπιστημονική λογική.
- 8 . Αντί να δώσουν μία και μοναδική απάντηση με την εφαρμογή των κανόνων και των διαδικασιών, οι ορθές μαθησιακές δραστηριότητες επιτρέπουν διαφορετικές ερμηνείες και ανταγωνιστικές λύσεις.

Με αυτά ως βάση, πώς θα δομούσα την εκμάθηση της τέχνης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση:

1η Γυμνασίου	2α Γυμνασίου	3η Γυμνασίου	1η Λυκείου
<p>Περιεχόμενο:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Υλικά & τεχνικές <p>Τρόπος διδασκαλίας:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Δασκαλοκεντρικός 100% <ul style="list-style-type: none"> • Καταγραφή (sketch-book) • Σημειώσεις • Εξάσκηση • Απομνημόνευση 	<p>Περιεχόμενο:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Υλικά & τεχνικές 50-60% • Μικρές ασκήσεις επεξεργασίες • πρώτη αυτόνομη μάθηση 40-50% <p>Τρόπος διδασκαλίας:</p> <p>Μαθητοκεντρικός 30-40%</p> <p>Δασκαλοκεντρικός 60-70%</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αρχή ανάπτυξης κριτικής σκέψης • Καταγραφή διαδικασίας για μικρά αποτελέσματα (sketch-book) 	<p>Περιεχόμενο:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Επιλογή θεμάτων απο λίστα • Ασκήσεις κριτικής σκέψης • Μάθηση σε μικρές ομάδες <p>Τρόπος διδασκαλίας:</p> <p>Μαθητοκεντρικός 70-80%</p> <p>Δασκαλοκεντρικός 20-30%</p> <ul style="list-style-type: none"> • Καταγραφή διαδικασίας και ανάλυσης για αποτελέσματα (sketch-book) 	<p>Περιεχόμενο:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Επιλογή ανοιχτών θεμάτων • Ανεξάρτητη μάθηση, ο δάσκαλος επιβλέπει και συμβουλεύει <p>Τρόπος διδασκαλίας:</p> <p>Μαθητοκεντρικός 90-100%</p> <p>Δασκαλοκεντρικός 5-10%</p> <ul style="list-style-type: none"> • Καταγραφή έρευνας, διαδικασίας και ανάλυσης για αποτελέσματα (sketch-book)

Μία προτεινόμενη δομή για τη διδασκαλία της τέχνης στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Και κάτι πρὸς σκέψη...

«Οι τέχνες προσφέρουν £5,9 δις. στη βρετανική οικονομία» - 2013 έκθεση

Το Συμβούλιο Τεχνών της Αγγλίας δημοσίευσε τα αποτελέσματα μιας ανεξάρτητης έκθεσης υποστηρίζοντας ότι οι τέχνες στον τομέα του πολιτισμού προσφέρουν το 0,4% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος - £5.900.000.000 της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στην οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου το 2011 .

Τα βασικά ευρήματα της έκθεσης:

- Οι τέχνες και οι πολιτισμικές εκδηλώσεις αποτελούν το 0,4% του ΑΕΠ (ακαθάριστο εγχώριο προϊόν) – ενώ το 0,1 % των δημοσίων δαπανών επενδύονται στον τομέα.
- Οι τέχνες και οι πολιτισμικές εκδηλώσεις είναι ένας τομέας σημαντικής οικονομικής κλίμακας, ο γενικός τζίρος ήταν 12,4 δις. λίρες.
- Σε σύγκριση με τις δημόσιες επενδύσεις στην υγεία, οι τέχνες και οι πολιτισμικές εκδηλώσεις δημιουργούν περισσότερες θέσεις εργασίας.
- Ο τομέας των τεχνών και του πολιτισμικών εκδηλώσεων γενικά παρέχει 0,45% της συνολικής απασχόλησης του Ηνωμένου Βασιλείου και 0,48 % της συνολικής απασχόλησης στην Αγγλία.
- Τουλάχιστον £856 εκατομμύρια ετησίως των χρημάτων από τους τουρίστες που επισκέπτονται το Ηνωμένο Βασίλειο μπορούν να αποδοθούν άμεσα στις τέχνες και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις.
- Η οικονομική συμβολή των τεχνών και του πολιτισμικού τομέα γενικά έχει αυξηθεί από το 2008, παρά το γεγονός ότι οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου στο σύνολό της να παραμένει κάτω από το επίπεδο παραγωγής της σε σχέση με την περίοδο πριν από την παγκόσμια οικονομική κρίση.

Εν κατακλείδι, ώσπου να γίνει κάποια παραπλήσια έρευνα στην Κύπρο, η συνολική οικονομική προσφορά των τεχνών στην κοινωνία μας θα παραμείνει άγνωστη, όχι όμως ασήμαντη. Αυτό που δεν είναι άγνωστο, είναι τα οφέλη της μάθησης δια μέσου των τεχνών, αυτά είναι γνωστά.

Δρ. Νίκος Σουλελής
Επίκουρος Καθηγητής
Τμήμα Πολυμέσων και Γραφικών Τεχνών
Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου
nicos.souleles@cut.ac.cy

Βιβλιογραφία

Buss, D. (2002). Benchmarking art and design. *Journal of Art & Design Education*, 21(2), 173–179.

Buss, D. & Gretton, T. (2002). *Art & Design Benchmark Statement*. Gloucester: Quality Assurance Agency.

Delacruz, E. (2009). Old World teaching meets the new digital cultural creatives. *Journal of Art & Design Education*, 28(3), 261-268.

Eisner, W.E. (1999). Does experience in the arts boost academic achievement? *The Clearing House*, 72(3), 143-149.

Friedman, K. (2001). Design education in the university: professional studies for the knowledge economy. In C. Swann & E.Young (Eds.), *Re-inventing Design Education in the University*, proceedings of the Perth International Conference (pp. 14-28). Perth: School of Design, Curtin University of Technology.

Friedman, K. (2004). *Design Curriculum Challenges for Today's University* (online). Available at: www.arts.ac.uk/docs/cltad_friedman.pdf (accessed 10 June 2008)

Kirschenman, J. (2001). The electronic Prometheus and its consequences for art education. *Journal of Art & Design Education*, 20 (1), 11–18.

Lee, H.K., & Breitenberg, M. (2010). Education in the new millennium: the case for design-based learning. *Journal of Art and Design Education*, 29(1), 54-60.

Swann, C. (1986, April). Nellie is dead. *Designer*. Reprinted in *Art Design and Communication in Higher Education*, 1(1), 50-53.